Pravljica.

Primerjalna studija

Eda Stadler — Ljubljana.

Ob prevodu čudovito lepe antične pravljice o Amorju in Psihi je zapisal profesor Sovrè, da se mu zdi njena alegorična razlaga neprimerna, kajti pravljica je — pač pravljica, sama po sebi dragulj, preprostemu srcu slast. Pred nami vstaja vprašanje, kaj je prav za prav pravljica, kaj je njeno bistvo, in v zvezi z njim se načenja nepregledni kompleks drugih vprašanj, katerih rešitev si je stavila za nalogo znanost, stara komaj dobrih sto let in ki bi ji bil slovenski terminus: raziskovanje pravljic (Märchenforschung).

Pravljica je med elementarnimi vrstami epskega pesništva prva in čista poezija, v opreki z drugimi pripovednimi tvorbami jo lahko imenujemo poetično arabesko. Ker vsebuje pravljica snovne prvine in motive iz bajke in pripovedke in je meja med le-temi in pravljicami sila ozka in nejasna ali dostikrat celo zabrisana, se mi zdi, da definiramo pravljico najlaže, če jo postavimo v antitezo s pripovedko. Do tega spoznanja sta prišla tudi brata Grimm, ki pravita v uvodu svojih Kinder-und Hausmärchen (str. 21): „die geschichtliche Sage fügt meist etwas Ungewöhnliches und Ueberraschendes, selbst das Uebersinnliche, geradezu und ernsthaft an das Gewöhnliche, Wohlbekannte und Gegenwärtige; das Märchen aber steht abseits der Welt, in einem umfriedeten Platz, über welchen es hinaus in jene nicht weiter schaut. Darum kennt es weder Namen noch Orte, noch eine bestimmte Heimat, und es ist etwas dem ganzen Vaterlande gemeinsames“; („zgodovinska povest priključuje po navadi nekaj nepričakovanega in nenavadnega, celo transcedentalnega naravnost in s prepričanjem na običajno, splošno znano in realno; pravljica pa stoji izven območja tega sveta, v zagrajenem prostoru, preko katerega ne gleda v svet. Zato ne pozna niti imen niti krajev, niti določene domovine in je vsej očetnjavi lastna“). Zopet drugo mesto se glasi: „das Märchen ist poetischer, die Sage historischer, jenes steht beinahe nur in sich selber

fest, in seiner angeborenen Blüte und Vollendung; die Sage, von einer geringeren Mannigfaltigkeit der Farbe, hat noch das Besondere, dass sie an etwas Bekanntem und Bewusstem haftet, an einem Ort oder einem durch die Geschichte gesicherten Namen" („pravljica je bolj poetična, pripovedka bolj historična, njeno bistvo je v njej sami, v njenem prirojenem čaru in njeni dovršenosti; pripovedka, ki pa je bolj revna in manj slikovita, ima še to posebnost, da navezuje na nekaj znanega in konkretnega, na iz zgodovine znano ime ali kraj"). Vemo, da gre za pripovedko, ako pripovedujemo o kralju Matjažu, ki spi pod goro Peco, da pa se v nasprotju z njo pravljica prične na pr. takole: „V deveti deželi je živel nekoč kralj, ki je imel dve hčeri". Tam zgodovinsko znana oseba in kraj (hrvatsko-ogrski kralj Matija Korvin in naša gora Peca), tu bajna dežela in junaki, katerim manjka vsaka historična individualnost. Ponajvečkrat so osebe neimenovane, kajti imena so nevažna. Včasih jih zvemo le zato, da s svojo fantastiko povečajo čar pravljice. Profesor Kelemina, ki se je pri nas v novejšem času največ bavil z vprašanjem pravljic, zastopa v svojem delu mitološki izvor pripovedk, bajk in pravljic ter pravi, da imajo vse te tri prvinske oblike pripovednega pesništva za predmet in vsebino mitične osebe in dogodke. Toda pravljica se je največ pod vplivom tujih vzorov razvila v posebno umetniško obliko, ki kaže v nasprotju z bajkami in narodnimi pripovedkami značilne stilistične posebnosti. Folklorna znanost loči v območju bajk, pripovedk in pravljic dve različni pojmovanji. Prvi (med njimi Panzer, Böckel) vidijo v pripovedkah ostanek razpadlih pripovednih pesmi, daljših ali krajših balad. Po tem naziranju predstavljajo pripovedke le snov in se v bistvu ločijo od oblikovno samostojnih in razvitejših pravljic, ki so se od nekdaj pripovedovale v nevezani besedi. Drugemu pojmovanju (John Meier, Bolte, Polívka) pa je delitev na pripovedke in pravljice tuja ter nebistvena, kar se mi ne zdi pravilno. Pravljica je pesniška oblika z vsemi stilističnimi značilnostmi, bajka in pripovedka pa sta proizvod propadanja in zato ne predstavljata samostojne pesniške vrste (tako prof. Kelemina). Bistvena lastnost pripovedk je, da se izpopolnjujejo in stapljajo ter tako dajejo snov, ki jo pevec obdela v epu. Pravljica pa pripoveduje na pester in razpreden način snovi, ki jih pripovedovalec sam smatra le za namišljeno istinitost, za lahno igro fantazije. V vsebino bajk in pripovedk pa narod veruje. Zanj so vile, povodni možje, pošasti, vampirji kos dejanske istinosti. Vprav v tem je morda bistvena razlika med pravljico in ostalima dvema oblikama. Pravljični svet je izven vsake dejanske realnosti, to je svet, v katerem je vse mogoče, ki

mrgoli v njem nešteto nadnaravnih bitij, dobrih in zlih: zlatolasih vil, škratov, velikanov, zmajev. Pravljica ljubi osebe, ki vzbujajo občudovanje ali grozo. Orjaki, palčki, coprnice, črni možje, dobrotne vile in sijajni vitezi pa nastopajo tudi zato, da tolmačijo preproste, vsakdanje istinitosti življenja. Poleg ljubezni do nenavadnih oseb in opisovanja njih nadvse čudovitih doživljajev je pravljici lastno nagnjenje k nepričakovanim, čudežnim in presenečujočim dogodkom. Zato je vprav čaranje tako bistven element pravljice. Hiperbola ima v njej svojo pravo domovino. Pretiravanje ne pozna v pravljici nobenih meja, vsaka lastnost je podana na najvišji potenci, in opisovanja rajske sreče ali nepopisne bede, v katero privede človeka takšna lastnost, ni ne konca ne kraja. Ta ljubezen do superlativov in hiperbol nas zopet močno spominja na narodno pesem in nam kaže tesno povezanost med prvinskimi in drugotnimi oblikami pripovednega pesništva. V pravljici ni nikakšne meje med živimi in mrtvimi stvarmi. Junaki in junakinje premagajo s pomočjo čaromočnih sredstev vse ovire naravnih zakonov. Spreminjajo se v živali in mrtve predmete; živali mislijo in govore ter imajo etičen čut; čarobne moči vdahnejo mrtvim predmetom dušo, sploh so možnosti metamorfoz neomejene. Wundt navaja poleg krajevne in časovne nedefiniranosti ravno v pravljici vladajočo čarobno kavzalnost (Zauberkausalität) kot njeno bistveno potezo. Namen pravljice ni moralizirati. Izživlja se v neskončnem sijaju in blesku, dejanje v njej je tako fantastično, kot si ga lahko zasnujemo le v najneverjetnejših in najlepših sanjah. Vendar pa je zgrajeno v neki tematični apriornosti in se zgodba snuje navidezno logično. Vedno znova pa je treba poudarjati, da je zlasti značilno za pravljice, da so nosilci dejanja tipi—osebe, katerim manjka vsaka individualnost. Tipizirane osebe katerekoli pravljice bi prav lahko prestavili v drugo pravljico, ne da bi se dogajanje s tem količkaj izpremenilo. Osebe so določene samo v toliko, v kolikor so predstavnice dobrega in zlega. Dualizem je v pravljici dosledno razvit: nedolžen, zasledovan otrok, hudobna mačeha; dobra vila, zlobna čarovnica; neumni Janezek, pametna Metka; palčki in velikani. Konec je vedno srečen — hudo je kaznovano in dobro poplačano, zato pa nosijo tudi pravljice kljub vsem grozotam obeležje svetlega, dušo razveseljujočega, vedrega optimizma. V tem je tudi bistvena razlika med pravljico in pripovedko. Svetovni nazor pripovedke je pesimizem, ne konča se kakor pravljica z zmago pravičnega in s kaznijo krivičnega. Konec pripovedke je navadno tragičen. V tem se kaže tudi njena sorodnost z balado. Antiteza med zlim in dobrim je sploh

mitičnemu mišljenju prvotno tuja, ker sta tam dobro in hudo le dve strani istega bitja. Poglavje zase so pravljični rekviziti (izraz rabi prof. Pregelj), ki jim gre v pravljičnem svetu tako silna važnost. Ne mogli bi si zamisliti pravljic brez čudodelnih krogel, letečih preprog, čudotvornih mlinčkov, mizic, ki se same pogrinjajo in celo pestro vrsto predmetov, katerim pripisuje pravljica najfantastičnejše čudotvorne lastnosti. Pravljici svojstveni so tudi stereotipni začetki in konci. Vidimo, da ljubijo neki narodi določene in stalne začetke in konce pri svojih pravljicah. Ob pregledovanju zbirk pravljic različnih narodov so vzbudili mojo pozornost zlasti zares nenavadni začetki madžarskih pravljic. Vsi vemo, da se mnogo od bratov Grimm zabeleženih pravljic začenja s frazo: „Es war einmal", kar se glasi po naše: „Nekoč je bilo..." ali „Nekje v deveti deželi...". Prav tako se začenjajo francoske pravljice z „Il était une fois" ter angleške z „There was once" ali japonske z „Mukaši", da navedem še en vzgled iz orienta, ki mi je prezenten. Preseneča torej tembolj originalen začetek že omenjenih madžarskih pravljic, ki ga pa morem žal radi neznanja madžarščine podati samo v nemškem prevodu. Glasi se: „Wo war's, wo war's nicht" ali „es war einmal", ali „Wo's war, wo's nicht war, das sag' ich nicht, genug damit, dass ein zersprungener, zerklungener Kachelofen war, wo kein Loch drin war, da war alles gut, da bucken sie Kuchen drinnen, da ist auch das gegessen worden". Uvod, v katerem se govori o lončeni peči, je pri madžarskih pravljicah pogost in zanje tipičen. Češke pravljice n. pr. se začenjajo z „Kde bylo, tam bylo", ali „Bylo kdy bylo", kar odgovarja ruskemu: „Жили были". Izmed koncev pravljic se mi zdi sila mičen oni romunskih basem, ki pa ga lahko navajam tudi le v prevodu: „Ich schwang mich in den Sattel dann, damit ich's euch erzählen kann" ali „Wer es weiter weiss, der möge es weiter erzählen", ali „Auch ich war dabei, ich langte aber an, als die Hochzeit schon vorbei war und fand mit grosser Mühe nur noch klare Brühe, suchte vergebens drin herum, fand von Fleisch nicht einen Krumm, schlürfte dann aus einem Sieb, stell' dir vor, wie viel mir blieb, und wie ich die Zeit vertrieb", kar odgovarja približno koncu ene ruskih pravljic: „Я на свадьбѣ бивъ, мёдъ вино пивъ, въ ротѣ не било, а па бородѣ патякло". Tukaj sem navedla le nekoliko primerov različnih začetkov in koncev pravljic pri različnih narodih. Mislim, da bi bilo zanimivo pregledati vse dosedanje zbirke pravljic ter dognati, v koliko diferirajo med seboj glede na stil. Takšno delo bi bilo tudi deloma v smislu koncepcije, ki jo ima in jo podaja o na-

logah primerjalne literarne zgodovine van Tieghem. Mogoče je, da pri današnji visoki stopnji, ki jo je znanost raziskovanja pravljic dosegla, takšno delo že eksistira. Med literaturo, ki sem jo mogla uporabljati, kljub vestnemu iskanju nisem naletela nanj.

Prehajam k važnemu poglavju o postanku pravljic.

Danes nam je jasno, da so nastale pravljice v daljni davnini v domišljiji narodov, ko so le-ti preživljali svoja otroška leta. Najstarejša poezija, ki jo poznamo, je poezija Egipčanov, Babiloncev in Indijcev in je religioznega značaja. Neposredno njej pa sta se pridružili ljubavna pesem in pravljica. Toda — kako so pravljice nastale? Po Grimmu, Uhlandu, Müllenhoffu i. dr. so nastale po ustni tradiciji iz junaških epov in mitov, ko so ti začeli propadati. Fantastičnemu značaju pravljice prikrojeno so se združili v njej elementi najrazličnejših mitov in pripovedk. Brata Grimm sta prepričana, da so pravljice poslednji odmevi prastarih mitov ter je naziranje mitološkega postanka pravljic veljalo več desetletij kot kompetentno v znanosti raziskovanja pravljic. Po tem naziranju so pravljice bogat vir, da z njihovo pomočjo posamezni narodi lahko spoznajo obširna poprišča svojih junaških in božanskih epov, ki bi bila drugače nepoznana in izgubljena.

Nastopil pa je proti temu naziranju znameniti raziskovalec pravljic Theodor Benfey, ustanovitelj primerjalne znanosti pravljic. V svojem prevodu in komentarju indijske knjige basni in pravljic „Panjčatantra“ (Leipzig 1859) je podal epohalno izjavo, da je Indija domovina vseh pravljic. Od tam so se razširile po vsem svetu in mnoge, morda skoro vse evropske pravljice so nastale deloma posredno iz indijskih, deloma neposredno pod njihovim vplivom. Vsled svoje dovršenosti so indijske pravljice ob svojem prihodu k drugim narodom absorbirale prav vse, kar je obstajalo sličnega morda tudi pri teh narodih. Le tu pa tam so se rešile posamezne poteze v hitro nacionalizirane in sprejemajočemu narodu prilagojene tuje indijske oblike. Po Benfeyu pada migracija pravljic na okcident v čas križarskih vojn in v sledeča stoletja. Pred desetim stoletjem je le malo pravljic našlo pot v Evropo in tudi te le po ustnem izročilu, če izvzamemo tiste, ki so se razširile po prestavi Panjčatantre ali Kalilave Dimna. Po 10. stoletju pa je literarna tradicija zamenjala ustno. Prestave indijskih pripovednih spisov v perzijščino in arabščino so jih razširile preko islamskega carstva v Azijo, Afriko in Evropo na krščanski zapad. Še v večjem obsegu in mnogo prej pa so se razširile indijske pravljice in pripovedke na Kitajsko in v Tibet ter od Tibetancev k Mongolcem, o katerih je dognano, da so prestavili indijske pripovedne spise v svoj jezik.

Po Benfeyevem naziranju so ustvarili pravljice budisti, ki so kot fantastični in močno religiozni ljudje čutili potrebo vzgledov za svoje nauke in pridige. Benfeyeva teorija je oropala pravljice mitološkega okrasa in velikega pomena za raziskovanje mitologije posameznih narodov in je odvedla pravljico v čarobni orient, pradomovino človeške kulture. Benfey je utrjeval svojo teorijo z vedno novimi dokazi in vladala je nekaj desetletij neomejeno. Do kakšnih zmot pa je ta teorija lahko dovedla znanstvenike, nam kaže vzgled Rusa V. Stasova, Benfeyevega pristaša, ki je pod vplivom naziranja o enkratnem postanku pravljic (v Indiji!) označil vso rusko nacionalno epiko kot slaboten in močno razredčen ekstrakt orientalskega pesništva. S tem je izstavil ruskemu narodnemu geniju nezasluženo ubožnostno spričevalo in mu odrekel vsako trohico tvorne fantazije. Danes vemo, da je Benfeyevo mnenje dokaj omajano, zlasti po ugotovitvi, da povesti Panjčatantre niso budističnega izvora. Koncem preteklega stoletja so se dvignili proti Benfeyevi teoriji angleški raziskovalci, zlasti E. B. Tylor in Andrew Lang. Odločno sta zanikala vpliv indijskih pravljic na vse pravljice vseh drugih narodov — kajti pravljice so povsod nastale. Velika je zasluga teh dveh znanstvenikov, da sta omajala Benfeyevo absurdno teorijo o enkratnem postanku pravljic. Kdor se le nekoliko poglobi v raziskovanje pravljic, lahko kaj hitro spozna, da je Benfeyeva teorija res velika zmota. Kot raziskovalec sanskrta in orientalist je v svojem navdušenju šel odločno predaleč. Vendar gre tudi Benfeyu mnogo priznanja za njegovo neumorno delo. Znanstveniki, ki danes skrbno raziskujejo razširjenost posamezne pravljice, vedno znova prihajajo do spoznanja, v koliko slučajih je Benfey s svojo izkušenostjo in ogromno načitanostjo pogodil pravo. Naziranje o večkratnem nastanku pravljic pri različnih narodih, katerega zastopniki so Tylor, Wundt, Lang, je imenoval Francoz Bédier „la polygénésie des contes“. Predstave o človeku, živalih in rastlinah, o umrlih, duhovih in čarobnih močeh so večkrat pri različnih narodih docela enake. Razložimo jih lahko iz sorodnosti človeške psihe. Če kažeta torej dve pravljici različnih narodov, n. pr. indijska in ruska pravljica, presenečujočo skladnost, ne smemo iz tega deducirati vpliv indijske pravljice na rusko, temveč si moramo predočiti, da so isti duševni pogoji z notranjo kavzalnostjo ustvarili iste tvorbe. Fantazija je skupna last vsega človeštva in skupno vsem ljudem je tudi navdušenje in nagnjenje k pripovedovanju in poslušanju povesti. Vprav to splošno človeško veselje za fabuliranje pa daje vsem narodom in vsem ljudem sposobnost, da si z lahkoto prisvajajo povesti tujih narodov, da jih prilagajajo

sebi in potem pripovedujejo dalje. Vendar pa ni stvariteljski duh za ustvarjanje novih povesti pri vseh narodih na enako visoki stopnji. V nikakem razmerju tudi ni z veseljem, ki ga imajo ti narodi za pripovedovanje in poslušanje povesti. Ni vsem narodom lasten genij ustvarjanja. Pri nekaterih, n. pr. Indijcih, Arabcih, Keltih, je bila pravljica izredno priljubljena, kajti imeli so poseben dar, da so iz danih elementov ustvarili novo tvorbo ali pa da so stare pravljice pomladili in jih predstavili v popolnoma drugi, svežejši luči. Nikakor pa ne smemo prezreti, da je bila baš pri Indijcih njih domovina kakor ustvarjena za nastanek pravljic. Spomnimo se le nauka o preseljevanju duš, kjer je razlika med človekom in živaljo docela zabrisana. Temu se pridružuje bujna indijska fantazija, „podobna čudovitemu tropskemu cvetu, opojna od erotike in skrivnostno šepetajoča misterije večnosti“, kakor je tako lepo povedal Sušnik. Da je taka fantazija sposobna roditi nebroj človeku visoko nadrejenih in prav toliko človeku podrejenih bitij, je lahko umljivo. Noben drug narod nima toliko pripovedne literature, kakor baš Indijci. Nikjer pa ne najdemo tudi toliko postopačev, kakor v deželi lotosovega cveta. Vsa Indija je preplavljena od menihov, beraških redov, asketov, božjepotnikov in podobnih ljudi, katere njih brezdelno življenje kot nalašč usposablja za širjenje pripovedne literature. Zato ni čuda, da je praoblika marsikatere pravljice, ki se še danes pripoveduje, indijska. Raziskovanja Gastona Parisa in zlasti Antti Aarna ter Emanuela Cosquina so vedno znova dokazala, da obstajajo najstarejše, najboljše in najdovršenejše verzije najrazličnejših pravljic vprav v Indiji in da je njih tradicija baš tam najbolj živa. Vpliv indijskih pravljic na pravljice neindijskega sveta je brez dvoma velik in je to na vsak način dejstvo, ki drži v območju Benfeyeve teorije. Jasno pa je to, da so pravljice neprecenljiv zaklad ljudske poezije, nastale v nacionalnem duhu posameznega naroda, ter ga mora vsak narod čuvati in negovati. Saj so baš pravljice one, ki najbolje karakterizirajo najintimnejše bistvo, mišljenje, moralo in zgodovino kakega naroda.

Bistvo vseh do sedaj navedenih glavnih teorij o postanku pravljic najlaže spoznamo na sledečem vzgledu. Vsakdo pozna pravljico o Trnjulčici, prekrasni princesi, ki jo objame stoletno spanje, potem ko se je zbodla na vretenu kolovrata, kakor ji je ob rojstvu prerokovala hudobna vila. Okrog njenega doma pa zraste visok gozd bodečih trnjev, ki umore vsakogar, ki se približa zakletemu gradu. Ob stoletnici pa se razklene sovražno grmičevje in izvoljeni princ se lahko približa princesi in jo odreši. Brata Grimm sta tu opozorila

na čarobno spanje, ki ga spi Brunhilda, potem ko se je je dotaknil Odhin s trnjem, in na velikanski plamen, za katerim je spala, dokler ga ni prekoračil Siegfried in jo odrešil. So pa še druge sličnosti med pravljico o Trnjulčici in nordijskim mitom. Kakor Trnjulčico vile, tako zarečejo severnega Nornagesta pri njegovem rojstvu norne. Cela vrsta je nemških pravljic, v katerih se nahajajo germanskim junaškim in religioznim (mitološkim) epom sorodni elementi in naziranje bratov Grimm o mitološkem izvoru pravljic je lahko razumeti. Da pa Nemci že po vseh bistvenih potezah svoje rase skušajo pritegniti na vsa področja svojo slavno germansko mitologijo, nam kaže opiranje nanjo pri aktualni ideji nacionalnosocialističnega gibanja v sedanji Nemčiji.

Omeniti hočem še teorijo znanstvenika Maxa Müllerja, katere epizodična vrednost se najlaže dokaže ob pravljici o Trnjulčici. Müller je videl v pravljici dediščino iz pradobe indogermanskih narodov, iz tistih davnih, davnih časov, v katerih so vsa ljudstva od Indije do Germanije govorila en skupen jezik. Njemu so dogodki v pravljici le naravni simboli v večnem krogu se menjajočega dneva in noči, letnih časov, neviht in jutranje zarje, gibanja nebeških teles in vseh drugih meteoroloških pojavov. Kako nelogična je teorija Maxa Müllerja in njegovih pristašev, lahko razvidimo iz njihove interpretacije Trnjulčice. Po njihovem bi bila ovira (trnjevo grmičevje, ogenj-Waberlohe) jutranja zarja, Brunhilda noč, Siegfried vse poživljajoče in zbujajoče sonce ali dan. Če nekoliko pomislimo, spoznamo nesmisel teh trditev, ker je docela nemogoče, da bi sonce oziroma dan jahal skoz jutranjo zarjo, da bi s poljubom zbudil iz spanja noč, spečo lepotico.

Pristaš Benfeyeve teorije bi rekel ob pravljici o Trnjulčici, da je oblika, v kateri jo pripovedujeta brata Grimm, res folklorna, da pa je ta pravljica nastala po literarnem vzorcu, ki je prišel iz Francije v Nemčijo, in sicer po pravljici „La belle au bois dormant". Med obema pravljicama so pač nekatere nebistvene razlike, v glavnih potezah pa se obe verziji popolnoma skladata. Konec francoske pravljice, ki je različen od nemške verzije, pa najdemo v isti pravljici zbirke Pentamerone Napolitanca Basila. Ker pa Pentameron sloni največ na indijskih pravljicah, je seveda tudi pravljica o Trnjulčici indijskega izvora. Verjetnost te domneve potrjuje dejstvo, da je verzija Basilove Trnjulčice popolnoma sorodna drugi francoski pravljici iz 14. stoletja, ki pa v posameznih točkah zopet silno spominja na indijsko pravljico, ki živi še danes v Indiji.

Znanstvenik, ki gleda na problem pravljic skozi prizmo Tylorjeve in Langove teorije, bi rekel, da so motivi, kot jih nahajamo v Trnjulčici, vsesplošni. Motiv o čarobnem spanju n. pr. poznajo stare grške in orientalske bajke, motiv nevoščljive, hudobne vile se pojavlja slično v grški bajki o Meleagru, motiv zlobne mačehe je razširjen po vsem pravljičnem svetu in nastopa že v bajki o Argonavtih. Motiv pozabljenega in pogubonosnega vretena se pojavlja n. pr. v češki pravljici, Z nekoliko truda bi lahko odkrili elemente iz Trnjulčice po vsem svetu. iz česar bi nujno sklepali, da je ta pravljica lahko povsod nastala, da pa nimamo za kraj postanka nikjer nobenih dokazov. Enako težko bi seveda tudi dognali čas postanka. Omembe vredno se mi zdi v tej zvezi dejstvo, da je uspelo angleški znanstvenici Miss Marian Roalfe Cox zbrati 300 variant pravljice o Pepelčici pri najrazličnejših narodih. Motivi se prepletajo med seboj in prehajajo drug v drugega. Že brata Grimm sta odkrila v pravljicah najrazličnejših narodov, ne le pri zapadnoevropskih, temveč tudi pri Arabcih, Perzijcih, Indijcih in celo pri črncih v Bornuu in Bečuanih v Južni Afriki skoraj čisto iste motive. Vendar ne smemo tu nikakor pozabiti, da gre v večini slučajev za motive in ne za pravljice in da je napak, ako nekritično sklepamo iz sorodnosti in skladnosti motivov na sorodnost ali istovetnost pravljice, kajti pravljica je tudi v svoji najbolj preprosti in poljudni obliki vendar čisto samostojen organizem. Pravljica ni enotna temveč sestavljena tvorba — zložena je iz več ali manj posameznih' pravljičnih motivov. Za boljše razumevanje hočem analizirati eno izmed Grimmovih pravljic. Vzemimo ono o „gosji pastirici". Najprej naletimo na motiv princese, ki se poroči v tujo deželo in ji da mati na pot tri kaplje svoje krvi. To je motiv kapelj krvi, v katerih je del človekove moči in osebnosti. Materina kri nudi hčerki varnost in zaščito, ko pa princesa izgubi rutico s krvavimi kapljami, je nemilostno izročena sovražnostim in nesreči. Vodilni motiv pričujoče pravljice pa je motiv hudobne dekle, ki prisili svojo gospodarico, da zamenja svoja oblačila z njenimi in se potem lažno izdaja v princesini obleki za prinčevo izvoljenko. Nekaj časa s svojo prevaro res uspeva. Potem sledi motiv zvestega konja, ki mu je dan dar govora in katerega pusti hudobna dekla umoriti, da ne bi izdal njenega zločinskega početja. Toda po smrti se pogovarja mrtva konjeva glava s princeso in tako pride njeno kraljevsko rojstvo na dan. Vpleten je motiv princese, ki je postala gosja pastirica in motiv zlatih las, privilegija kraljevskega stanu. Kot končni motiv je podan oni, kjer grešnik (v tem slučaju hudobna dekla-lažna kraljica) v svoji zaslepljenosti in sigurnosti

posrečene prevare sam določi kazen, katero zasluži človek, ki bi zagrešil takšen zločin kot je njegov. Oglejmo si še motive škotske pravljice „o morski deklici“ (The Sea-Maiden). Mnogoštevilni so in silno pestri. Začne se z motivom ribiča, kateremu obljubi morska deklica bogat ribolov, toda za plačilo ji mora obljubiti svojega še nerojenega sina. Naslednji motiv je oni čarobnih zrn, ki jih da vila možu in po katerih zanosijo ribičeva žena, kobila in psica. Vpleten je motiv drevesa, ki usahne, kadar izgubi življenje človek; v tej pravljici imamo tri drevesa, ki so v tesni zvezi z življenjem ribičevih treh sinov. Sledi motiv zavlačevanja dane obljube in dosega podaljšanja domenjenega roka. Potem naletimo na motiv kovanja sablje, ki pa je dvakrat za junaka premalo močna. Priključuje se še motiv junaka na popotovanju, ki sreča tri živali, jim pomaga in si s tem pridobi njihovo naklonjenost, da mu potem v stiski po svojih močeh pomagajo. Pisana je vrsta motivov v epizodi boja z velikani, ki se zde nepremagljivi, a vendar padejo vsled junakove hrabrosti in hvaležnih živali. Paralelno teče motiv junaka, ki služi kralju za pastirja. Pravljica „o morski deklici“ (prav lahko bi nosila tudi drug naslov, ker baš motiv o morski deklici ni vodilen, in se celo pravljica konča, ne da bi nam razjasnila, kaj je z dano obljubo) je prenatrpana z najrazličnejšimi motivi in tako nastopa tudi motiv boja junaka z jezersko pošastjo, da si z njim pridobi kraljično za ženo. Navezan na to je motiv junaka, ki se krasi z junaškimi deli drugega. S pomočjo princesinega nakita, ki ga je dala pravemu junaku, ga končno razkrinkajo. Toda ni še konec pestre vrste. Nastopi motiv usmrtitve pošasti in osvoboditve ugrabljene kraljice s tem, da se junak z zvijačo in s pomočjo značajnih živali polasti pošastinega srca, ki ima obliko jajca in ki je skrito v treh živalskih podobah. Kot konec je pritaknjen še motiv coprnice, ki umori oba starejša brata, ki pa jo namlajši vendar ukroti in reši starejša dva, da ob koncu vendarle zakraljuje najstarejši brat in se vsa zgodba konča srečno. Iz pričujočega vidimo, da je vrsta motivov nepregledna in da je včasih res težko izluščiti motive in strogo ločiti med pravljičnim motivom in pravljico. Težkoče se povečajo še s tem, da se nam kažejo pravljice največkrat brez prave zakonitosti. Motivi se prepletajo in prelivajo vedno drugače in pravljice same prehajajo druga v drugo. To večno spreminjanje je zmedlo mnoge raziskovalce, da so kratkomalo pozabili na važno dejstvo, da je treba ločiti motive od pravljic. Pojavi se torej vprašanje, kakšna je naloga znanosti raziskovanja pravljic, če upoštevamo dejstvo neprestanega nemirnega spreminjanja, privlačevanja in odbijanja posameznih pravljic pa njihovih motivov.

Kdor se le nekoliko poglobi v nepregledno bogastvo pravljic pri različnih narodih, se zavzame in je presenečen od čudnih, da, včasih paradoksnih zvez, po katerih so različne pravljice med seboj zvezane. Pristaši Benfeyeve metode so se posluževali pri svojem raziskovanju načina, da so izhajali iz ene pravljice in so potem poiskali pravljice drugih narodov, ki so imele z dotično pravljico delno ali popolno sličnost. Ako so potem odkrili v Indiji pravljico, ki je bila z vsemi temi med seboj si podobnimi pravljicami različnih narodov slična, bodisi v celoti, bodisi le v motivih ali posameznostih, je bilo dokazano, da je domovina vsega tega pravljičnega bogastva Indija.

Drugačnega postopka se je posluževal Francoz Bédier. Primerjal je med seboj različne oblike podobnih si pravljic in je poiskal skupne poteze, ki so nastopale ali v vseh pravljicah ali le v posameznih variantah. Skonstruiral si je abstraktno tvorbo, original, ki mu je skupnost skupnih potez — nedefinirano dejanje. Pravljicama o Brunhildi in o Trnjulčici bi bilo torej skupno dejanje, da žena vsled lastne krivde ali vsled uroka zaspi v čarobnem spanju; spi na težko dostopnem kraju in končno pride junak, ki premaga vse ovire in obudi ženo iz smrti enakega sna. Vsa ta rekonstrukcija je sila revna, brez pravega življenja, brez tistih konkretnih in čudežnih dogajanj, ki so pravljici bistvena.

Baš nasprotno pot znanstvenega raziskovanja je nastopil Friedrich Panzer. Zbral je najprej vse variante ene pravljice in potem poiskal tisto obliko, katera je vsebovala po možnosti vse variante, in ta mu je potem praoblika. Toda ta postopek ga je zavedel, da je n. pr. popolnoma nekritično nanizal k armenski bolgarsko varianto iz popolnoma druge dobe, ne da bi si stavil vprašanje, ali so te variante sploh kedaj pripadale praobliki in če, v katerem času je to bilo. Pri Trnjulčici smatra Panzer za starejšo in pristnejšo obliko, ki jo najdemo pri Perraultu in Basileu. Kriterij mu je njeno izredno bogastvo. Panzer zanika sorodnost med pravljico o Brunhildi in Trnjulčici, vendar pa svoje trditve ne podpre z dokazi. Toda kljub vsemu svojemu napornemu in v marsikaterih posameznostih plodovitemu delu ni doprinesel nič bistvenega in dobrega v metodo raziskovanja pravljic.

Velike važnosti v znanosti raziskovanja pravljic pa je geografsko-zgodovinska metoda, ki so jo spoznali kot najboljšo in so se je posluževali znanstveniki raznih dežel. Neodvisno drug od drugega so uporabljali geografsko-zgodovinsko metodo Finci (Axel Olrik in njegova šola) Danci (Axel Krohne); Francozi (Gaston Paris in Emanuel Cosquin); Nemci (Ernst Kuhn, Wilhelm Hertz, Johannes Bolte).

Ta metoda zbere najprej vse variante in skuša potem opredeliti one grupe, ki gredo zgodovinsko, geografsko in stvarno skupaj in skuša potem iz teh grup dognati razširjenost, različne spremembe in sploh zgodovino pravljice. Domovino pravljice vidi potem v tisti deželi, kjer so variante najštevilnejše, kjer so v koncepciji in zgradbi pravljice najbolj zaokrožene in kjer nam s podajanjem običajev in nazorov tudi pomagajo razjasniti smisel pravljice. Toda tudi ta metoda ima svoje slabe strani. Kakor na vseh znanstvenih področjih so tudi v znanosti raziskovanja pravljic mnenja raziskovalcev povsem deljena. Vprašanje kdaj, kje in kako so pravljice nastale, se je pojavljalo vedno iznova in odgovori so dokaj različni. Zanimivo je mnenje raziskovalca von der Leyena, ki je prišel do zaključka, da so najstarejše predstave o bedenju in sanjah, o spanju in smrti tudi podlaga pravljicam. V teh predstavah nosijo doživljaji v sanjah kakor oni v bedečem stanju isti pečat resničnosti in verjetnosti. Duša je bitje, ki je zaprto v telesu takrat ko bedimo, v času pa, ko spimo, zapusti naše telo in leta prosto okrog ter ima najrazličnejše čudežne doživljaje. Ko pa človek umre, se duša loči od telesa za vedno, sproščena plava med nebom in zemljo in se potem zopet vseli v novo bitje. V sanjah nastopa mnogo motivov, ki jih poznamo iz pravljic: pošasti povzročajo človeku najstrašnejše muke, nenadoma mu odpovedo udje, zasledujejo ga sovražne moči, stavijo se mu heraklejske, neizvršljive naloge. Prav tako pa doživlja človek baš v sanjah rajsko blaženost in le malokdaj občutevamo v realnem življenju takšno neskaljeno srečo, kot nam jo podarijo lepe sanje. Ob pripovedovanju takih živahnih in čudežnih sanj obledi v človeku spomin na njih izvor in iz sanj vzraste ponajvečkrat nežno-strahotna, globoko-resna poezija.

Oglejmo si v naslednjem pravljice pri raznih narodih.

V ORIENTU je najstarejši spomenik, v katerem najdemo pravljične poteze, babilonski ep o Gilgamešu iz leta 3000. do 700. pr. Kr. Je to junaška pesnitev, gosto prepletena z vrsto pravljičnih motivov, ki nas živo spominjajo naših današnjih pravljic. Zanimivo je, da kažejo pravljice Romunov in Madžarov največjo sorodnost z motivi babilonskega epa. Ep o Gilgamešu je najstarejši dokaz za tezo, da so našim slične pravljice obstajale že pred tisočletji in da so se organično razvile iz primitivnih predstav.

Iz EGIPTA so se nam ohranile le pravljice iz časa „Novega kraljestva". Verjetno je, da so Egipčani silno ljubili pravljice in jih imeli zelo veliko: žal, se nam je od vsega bogastva ohranil le skromen odlomek. Najbolj znana in najimenitejša je pravljica o dveh bratih

Anupu in Bitiu. V njej je združenih mnogo, iz poznejših časov znanih motivov n. pr. o magičnem begu, nezvesti ženi, duši, ki se skriva izven telesa i. dr. Egipčanskega izvora je pravljica o zakletem princu, o zakladnici Rampsinitovi in najbrž tudi ona o mojstrskem tatu. Ker so primitivni narodi živeli od ropanja, jim je tatvina nekaj naravnega in njih globoko občudovanje spretnega, prebrisanega tatu razumljivo.

Pri HEBREJCIH srečujemo pravljične motive že v stari zavezi (n. pr. izpostavljanje malega Mojzesa, Simsonova moč v laseh, nezvestoba žene ali bratov). Še več pravljic nahajamo v Talmudu in Midrašu ter v poznejših judovskih pravljičnih zbirkah srednjega veka. Pravljični kralj biblije je Salomon. Odlikuje se predvsem po bajnem in sijajnem dvoru ter po svojem izrednem razumu. Povest o Salomonu in dveh materah, ki se prepirata za istega otroka in o modri sodbi kraljevi, se je ohranila v starih indijskih in budističnih povestih. In še danes govorimo o salomonski sodbi, kadar kdo zamotano zadevo bistroumno razsodi. Poznejše judovske povesti so osebo Salomonovo silno poveličale in jo obdale z magično močjo. Kralj Salomon je postal vladar vseh duhov na zemlji in na nebu, spremljan od dolge vrste strašnih demonov. Imel je pečatni prstan, ki mu je dal oblast nad vsemi elementi in duhovi. S tem prstanom je lahko izpolnil vsako željo in izvršil vsako dejanje. Isti Salomon pa se zopet na drugem mestu upre bogu, svojemu gospodarju, in doleti ga zaslužena kazen. Kot gospodar duhov in magijec živi Salomon še danes v pravljicah in čarovniških knjigah. V arabskih pravljicah ima neomejeno moč. Pravljice o tem modrem vladarju so prišle na zapad že v zgodnjem srednjem veku in kmalu prešle v njegovo literaturo. Odtod najbrž srednjeveška pravljica o ugrabljeni ženi ali nevesti ali ona o junaku, ki ravna po danih mu dobrih nasvetih. Od ostalih pravljic sedanje dobe se zdi, da pri nobeni ne moremo točno dokazati židovski izvor. Judje so za pravljico preresni in mnogo prepobožni. Manjka jim lahkotni, naivno-igrivi duh, ki je bistvena poteza pravljice. Njihovemu življenjskemu občutju odgovarjajo parabole in legende, ki so tudi imele velik vpliv na zapadno literaturo. Velike zasluge pa gredo v srednjem veku Židom kot posredovalcem pravljic.

Najbolj bogata dežela pravljic pa je nedvomno INDIJA. Nikjer drugje niso imele pravljice tako velikega pomena in tako slavne zgodovine. Pravljice so za Indijo dokazane že v dobi „Ved“ (3. stoletje pr. Kr.). V prvih stoletjih po Kr. so nastale slavne zbirke basni in pravljic, ki so se v poznejših dobah vedno izpreminjale in izpopolnjevale. Indija je imela tri velike zbirke: Vikramatšaritro, Šukasaptaj

in Panjčatantro. Zbirka Panjčatantra je nastala v letih 300—500 po Kr. Ta je na zapadu najbolj znana. V enajstem stoletju je namreč kašmirski pesnik Somadeva predelal in prepesnil v slokah stari zbirki Panjčatantro in Britkato. Delo, ki je bilo odlično, je posvetil stari materi kralja Herša Deva v Kašmiru. Dal mu je poetični naslov „Katha sarit-sagara", ki se glasi v prevodu „Ocean pravljičnih tokov" (Sušnik ima prestavo „Ocean pravljic"). Knjiga se odlikuje po preprostem tonu pripovedovanja in po ostrem epigramatskem mišljenju. Po 12. stoletju so dobile druge zbirke pravljic oblike, v katerih jih poznamo danes. Tako Šukasaptaj (70 pravljic papagajev), petindvajset pravljic o duhovih, dvaintrideset pravljic prestola in druge. Posebne zasluge za ohranitev, razširjanje in živahno reprodukcijo pravljic so si v 12. in naslednjih stoletjih pridobili jajnistični menihi. Mnogo imenovanih zbirk živi še danes v novoperzijskem jeziku v šolskih in zabavnih knjigah. Pa tudi med narodom kroži po ustnem izročilu ogromna množica pravljic, mnogo več, kakor jih mi poznamo iz zapiskov in zbirk. Prav tako tudi niso prišle do nas vse najboljše in najobsežnejše zbirke pravljic.

V večini drugih dežel nastopajo pravljice prav tako kot narodne pesmi in narodne pripovedke poleg literature, nezapisane. Razširjeno je mnenje, da pravljice ne spadajo v visoko literaturo in le po skrivnih potih se tu pa tam prikradejo vanjo. Indijci in Arabci prištevajo pravljice umetni literaturi in kakor njo, so tudi nje bogato obdarili in opremili z vsemi finesami. Tudi globoko filozofijo in življenjsko modrost budizma je Indijec položil v svoje pravljice. Indijske pravljice prekašajo vse druge po svoji bogati iznajdljivosti in plastičnem prikazovanju končnega cilja — poslednjega smisla vsega življenja. Disciplinirana zgradba in globoka modrost je očarala tujce in razširila indijsko pravljico po vsem svetu. Panjčatantro n. pr. so prevajali v perzijščino, sirščino, arabščino, hebrejščino, latinščino, nemščino in tudi v slovenščino (K. Glaser). Zbirka „Sedem modrih" je romala preko Perzijcev, Arabcev, Hebrejcev in Turkov h Grkom in odtod k vsem zapadnim narodom. Indijske pravljične zbirke so imele najbrž odločilen vpliv na zgradbo grških romanov. Po isti poti je prišla tudi Knjiga papagajev do Turkov. Še bolj kot zapad so oplodile indijske pravljice vzhod in sever. V spremstvu budizma so se razširile na Kitajsko, Japonsko, v Tibet, Mongolijo in med turške narode v Sibirijo. Nekatere pa so zanesli Indijci celo v Afriko in od tam so potem romale z afriškimi črnci v Ameriko.

Indijske pravljice so izredno lepe in globokosmiselne. O kakšnem izvrstnem poznanju človeške psihe nam priča n. pr. pravljica o nezvesti ženi, ki živi še danes v Indiji med narodom. Pripoveduje nam o ženi, ki je umrla možu na potovanju. Mož, razsvetljen po glasu z nebeških višav, jo obudi k življenju s tem, da ji odstopi polovico svojega življenja. Nehvaležna žena pa ga brez vzroka vara in ga vrže v brezdanji prepad. Ko jo mož, potem ko se je na čudežen način rešil, zopet najde, ga žena očrni pri kralju. Tedaj pa mu mož pove svojo žalostno zgodbo; nezvesta žena pa se zgrudi mrtva, ker je morala vrniti možu tako velikodušno podarjeno polovico življenja. Pričujoča pravljica se da razložiti le s pomočjo indijskih nazorov o ženi. Sploh pripoveduje Indijec mnogo več o razmerju žene do moža, kakor o ženi sami. Poučne in lepe so živalske pravljice. Prežete so z globoko ljubeznijo in usmiljenjem do vseh živih bitij. Zato so služile drugim narodom, ki so mučili živali, indijske pravljice kot posnemanja vreden vzgled. Zanimiva je pravljica „O čarovnikovem učencu", o katerem je napisal izvrstno študijo Emanuel Cosquin. V njej se preganjata dva čarovnika in v boju na življenje in smrt preizkušata svoje čarotvorne moči. Spreminjata se v različne živali in predmete, dokler ne umori prvi, spremenjen v lisico, svojega nasprotnika—petelina. Skoro pri vseh narodih najdemo pravljice, v katerih ljudje na begu menjavajo svojo podobo. Povest o zamenjanih dušah je prispela na zapad že v srednjem veku. Ta motiv je še danes silno zanimiv za marsikaterega pesnika. Bogastvo indijskih pravljic je neizčrpno. Indijske pravljice so docela svojstvene, njih lastnosti pa so bistvene poteze Indijcev samih. Bistri duh, igriva, nikdar dovolj ostra duhovitost, nadvse lahkotno mišljenje, zasanjana in nepričakovano eruptivna slutnja za poslednje misterije življenja in vsega božanskega, uživanje čudežnega in bizarnega ter strašnega in krutega, žeja po graduaciji in kopičenju, nenasitna ljubezen do grandioznega, preobloženega, brezobličnega, prelivanje doživetij in sanj, realnosti in iluzij, to so bile od nekdaj značilne poteze indijskega verstva in modroslovja pa indijske umetnosti in literature.

Najzgovornejši dokument o močnem vplivu indijskih pravljic je svetovnoznana zbirka pravljic „1001 noči", ki je nastala v srednjem veku pri ARABCIH. Okvir in več odsekov je indijskega izvora. Deloma pa sloni na perzijskem delu „Hazar afsana" (Tisoč pustolovščin), ki je bilo leta 800 prevedeno v Bagdadu na arabski jezik. Knjiga je prišla odtod v Egipet in okrog leta 1200 nastopa tam z arabskim naslovom „Alf Leilah va Leilah" (Tisoč in ena noč). V 13. stoletju

se je zbirka znatno povečala, v 14. stoletju pa je neki zbiratelj dal delu tisto obliko, v kateri ga je spoznala Evropa. Leta 1704. so izšli v Parizu štirje zvezki arabskih pravljic z naslovom „Les mille et une nuits“ v prevodu Antoina Gallanda. Arabski manuskript, po katerem je Galland priredil svoje delo, izvira iz 14. stoletja. Slavnemu orientalistu in arheologu, ki je v svojem času užival velik ugled, je uspelo, da je arabske pravljice genialno presadil na evropska tla. Sreča pa mu je bila tudi zelo mila ter mu je naklonila izvrstno gradivo. Začel je s prevajanjem zgodbe o Sindbadu pomorščaku. Pozneje je zvedel, da je ta pravljica le del večje zbirke, in kmalu so mu poslali iz Sirije tri zvezke manuskripta „1001 noči“, ki velja še danes za najstarejši in najbolj avtentičen rokopis. Z neumorno pridnostjo in vestnim raziskovanjem je dobil še celo kopo originalnega materiala in ga marljivo uporabljal. Ker spadajo rokopisi, ki so služili kot podlaga danes znanim angleškim, francoskim in nemškim prevodom, v mnogo mlajšo dobo, je silno težko podati verno sliko „1001 noči“ iz 14. stoletja. V teku stoletij je število pripovedovalcev pravljic „1001 noči“ zelo narastlo in so bile pravljice namenjene najrazličnejšim krogom. Med njimi najdemo sledove starih pesnikov iz Mohamedove dobe, ki so opevali boje plemen, junaštvo in ljubezen. Iz puščave je romala arabska pripovedna umetnost na dvor Omejidov v Damask. Znamenita, svečano-otožna pravljica o medeninastem mestu je iz te dobe. Za Damaskom je postal Bagdad središče države. Dobo kalifov zastopa v „1001 noči“ oseba Harun-Al-Rašida, sodobnika Karla Velikega, ki je bil čisto neznatna osebnost, pa so ga pravljice poveličale in obdale z vso slavo in razkošjem. Med drugimi mesti kraljestva je velikega pomena predvsem Kairo s svojo bogato, egiptovsko tradicijo. Pravljice poznejših verzij „1001 noči“ so namenjene publiki, ki se hoče zabavati v kavarnah v Kairu in v vseh drugih večjih mestih kraljestva. Elementi bujnega uživanja in širokovestne morale so prišli v pravljice z velikomestnih ulic, prav tako dokaj grobo veselje nad tipi iz najnižje plasti naroda in veselje nad njihovimi doživljaji in pustolovščinami. Ker govore arabske pravljice, kakor pravljice mnogih drugih narodov, o roparjih in junakih, o vladarjih in sultanih, o rokodelcih in meščanih, o trgovcih in sužnjih, so se priljubile vsem stanovom širnega kraljestva. V splošnem lahko opažamo pri njih, kakor pri pesnitvah evropskega srednjega veka, prehod iz junaškega epa k dvorskemu in potem k prostonarodni pesnitvi. „1001 noč“ 9. in 10. stoletja ima mnogo indijskih elementov; iz Indije so zlasti tiste pravljice, v katerih se udeleženci s pripovedovanjem pravljic bore za glavo kake-

osebe. Mnogo povesti je grških in perzijskih. Perzijske so pravljice o vilah. Kdor pride k „1001 noči“ iz indijskih zbirk, ga vedno znova preseneča sličnost arabskih in indijskih pravljic. Kakor Indijci tako tudi Arabci zatrdno verujejo v svoje pravljice. Pravljice obvarujejo onega, ki jih pripoveduje, nesreče, s pravljicami si rešijo ali podaljšajo obsojenci življenje, one so največje veselje zaskrbljenega vladarja, in najnižji težak rad zamenja vse zemske dobrine za lepo pravljico. Več kot za najdragocenejši žlahtni kamen plačajo Arabci za zanimivo pravljico, zanjo potujejo daleč po svetu. Če je položaj, v katerem se nekdo nahaja, še tako kritičen in nevaren, za fantastično pravljico pozabi Arabec na vse, na še takšno nevarnost in celo na svojo toliko čuvano čast. Kakor v indijskih pravljicah, se tudi v arabskih menjavata proza in poezija; izreki in aforizmi — le, da se zde v arabščini bolj lahkotni in prikupljivi kot v indijščini. Celo metafore, ki ih Indijci uporabljajo za lepoto svojih žena, so v arabščini nespremenjene. Oba naroda primerjata luno, njen mili, osvežujoči mehki sijaj s čari žene, in Indijci kakor Arabci imenujejo njene obrvi lok, pod katerim švigajo iz prekrasnih oči puščice ljubezni. Čim globlje pa ko se potopimo v „1001 noč“, tembolj nas prevzame arabski duh. V Indiji je več religij in filozofij in vse so obstajale druga poleg druge. To je vtis, ki ga odnesemo iz indijskih pravljic. Arabske pa poznajo le enega boga, Alaha, samo enega preroka, Mohameda, ki je spisal eno edino sveto knjigo, Koran, ki uči le eno svetovno naziranje: fatalizem. Prav ta fatalizem, ki se slepo pokorava enemu bogu, se odlikuje po svoji nespremenljivi vzvišenosti in vodi pravljico kljub fantastičnim zapletljajem k čistemu in vernemu spoznanju bistva stvari. Pravljice „1001 noči“ so po večini prežete s plemenitim, junaškim duhom. Vendar nikakor ne smemo prezreti, da imajo ravno arabske pravljice mnogo smisla za uživanje tostranskih sladkosti in uspehov, ki jih nudi življenje. Verni musliman, ki si je bil svest minljivosti posvetnega, ni imel nobenega razloga biti ravnodušen napram nasladam življenja. Evropske pravljice se končajo v vedrem razpoloženju: „Če niso še umrli, žive še danes“. V pravljicah „1001 noči“ pa naletimo ponajvečkrat na sledeči konec: „Živeli so v blaženstvu in sreči, dokler ni prišla k njim smrt, rušiteljica vseh sladkosti, ločiteljica vseh združenih in ljubečih, rušiteljica gradov, ki naseljuje grobove“. V že enkrat omenjeni legendarni pravljici „o medeninastem mestu“ — pravem spomeniku smrti — bere Emir Musa vse napise, ki v neštetih variantah ponavljajo in vedno znova poudarjajo neizprosnost smrti: „tedaj je postal svet majčken njegovim očem“. In ni le slučajna igra, ampak bridka resnica, da se

knjiga 1001 noči, v kateri se zrcali ves tostranski svet v vsej svoji prelesti in strahotnosti z vsemi dobrinami in bridkostmi, začenja v imenu Alahovem in se tudi konča s slavospevom nanj — na večno živega, ki nikdar ne umre.

Lepota pravljic „1001 noči“ je neminljiva. Na um mi prihaja Stendhalova izjava, da „je to knjiga, katero naj bi človek mogel vedno znova pozabiti, da bi jo lahko čital vedno znova z isto naslado“. V teh pravljicah imata kraljestvo resničnosti in kraljestvo pravljičnih čudes prav isto realnost. Drug poleg drugega stojita dva svetova: nežen in izbran ter grotesken in surov; diametralno nasprotni občutki se zlivajo v celoto: lahkomišljenost in globokoumje, čutno veselje in srčna radost, veselje in otožnost. Pred nami se razgrinja veličastna slika sveta, natrpana ter razgibana od mrgolenja bitij, ki slede vsako svojemu življenjskemu zakonu. Nad njimi pa vlada z mogočno roko svojevoljna usoda. — Neminljiva je zasluga Arabcev, da so iz pravljic, ki so jih našli doma in onih, ki so jih prejemali od tujih narodov, ustvarili čisto nove tvorbe, ki z bohotnimi čari in dovršeno-fino umetnostjo, vedno znova omamljajo. Arabcem je manjkal pač stvariteljski genij, da bi iznašli nove pravljice; bili pa so neprekosljivi, izvrstni pripovedovalci. Za to jih usposablja njihov dar opazovanja in opisovanja. Arabec slika in opisuje z nepopisnim veseljem in vztrajnostjo; ne more se ločiti od svoje pravljice. Gradi jo vedno znova, da postane vsakokrat še bolj očarljiva in mična in neha le tedaj, da začne pripovedovati drugo, še lepšo. Arabske pravljice so kakor bujne cvetke, ki razprostirajo svoje dehteče liste. Zato ni čuda, da so v Evropi naletele na toliko navdušenje in da je ostala „1001 noč“ do danes ena najbolj priljubljenih orientalskih knjig na zapadu.

Poglejmo sedaj, kako je s pravljico v ANTIKI. Pravljična knjiga GRKOV je Odiseja. V njej nastopajo najrazličnejše vrste pravljic. Povest o Tantalu ali o Danaidah in Sizifu bi lahko imenovali sanjsko pravljico. Poročila o Proteusu in o Kirki sta čarovniški pravljici; o sirenah pa govore pomorske in popotne pravljice. Vožnja Odisejeva v podzemlje in morda tudi h Kalipsi in k Feakom so podzemske pravljice. Pravljične poteze se jasno zrcalijo v zgodbah o Argonavtih, o Herakleju, Tezeju in Perzeju. Zlato runo, ki ga čuva strašen zmaj, spada med zaklade, ki jih more dvigniti le izbran junak s pomočjo ljubeče žene. Tudi povesti o Kambyzu, Gygesu in njegovem prstanu, o Krezu, Polykratu, Prometeju i. dr., ki jih poznamo iz izročil grških pesnikov, zgodovinarjev in filozofov, so prepojene s pravljičnimi motivi. Sploh nam je pravljični svet Grkov zelo dobro

znan. Vemo, da so bili Grki mojstri basni, da so si pripovedovali mične povestice o hvaležnosti živali, da so radi zasmehovali preveč občutljive in preveč bistroumne ljudi, da so z veseljem razširjali smešne in za glavnega junaka neprijetne zgodbe in anekdote: o prevaranih zakonskih možeh, o zvitih ljubavnikih, o zabavnih lažnikih, ki si znajo izvrstno pomagati iz vsake zamotane situacije. Dovtip jim je ljubši od človeka in kljub njihovi splošno priznani, visoki kulturi se niso oprostili zlobe in opravljivosti. Novela, šale in komedije še danes črpajo iz bogate dediščine, ki so jo nakopičili Grki. Rimljani in srednji vek ji dolgujejo mnogo svojih najboljših in najzabavnejših spisov. Kristalno čisto, prodorno ozračje, v katerem žive Grki, ni atmosfera pravljice, vsi obrisi so preveč jasni, preveč določeni in morda preveč literarni. Prekipevajoča, naivna fantazija, verna zaupljivost otroške duše in sama ob sebi razumljiva pomešanost realnega sveta s svetom sanj, vse to manjka grškim tvorbam. Bistvo grške tvornosti, ki je tako navdušilo Goetheja in mu izvabilo vzklik: Stille Grösse und edle Einfalt!, je krivo grške revščine na polju pravljic. O pravljicah v pravem pomenu besede ni pri njih nobenega sledu. Če pogledamo Kitajce, Kelte, prebivalce Oceanije in celo afriške črnce, (da ne omenim niti Indijcev in Arabcev), vidimo, da vsi s svojim bogastvom pravljic daleč prekašajo Grke.

Literatura RIMLJANOV, na katero je tako odločilno vplivala grška, je z ozirom na pravljice dokaj revna. Če pomislimo, da je bila rimska literatura plod duha praktičnega, realno usmerjenega naroda, ki je smatral pesnike za postopače, ki se vdajajo nekoristnemu „otiu“, nam je to lahko umljivo. In vendar je pognala rimska literatura v delu poganskega Latinca iz Kartage Apuleja prekrasen pozni cvet: klasično-lepo pravljico o „Amorju in Psihi“. Njena vsebina se zdi podobna stari narodni pravljici. Vendar so mnenja znanstvenikov o bistvu te pravljice dokaj različna. Klasični filolog Ritzenstein je skušal utrditi mnenje, da Apulejeva pravljica ni nikaka stara, alegorična in literarno predelana pravljica, temveč orientalski mit, s helenističnim duhom prepojen in končno pomešan s pravljičnimi elementi. Utemeljiti svojo tezo pa se mu ni posrečilo. Kajti baš pravljica o Psihi se je silno rada spajala z drugimi. Že v 13. stoletju najdemo motive te Apulejeve pravljice pomešane z drugimi pravljicami. Vpliv antike se kaže zlasti na jugo-vzhodu in na jugu; s pomočjo srednjeveških pevcev je zlasti vplivala na literaturo germanskih dvorov.

V nadaljnjem prehajam k evropskim narodom in njihovim najvažnejšim zbirkam pravljic.

Število pravljic, zbranih pri vseh evropskih narodih do današnjega dne, je ogromno. Pravljicam sedanjosti se priključujejo one iz preteklih dni. Gradivo je domala neizčrpno. Mnogoštevilni so sledovi pravljic, ki se nam kažejo v mitičnih, junaških in dvorskih spevih srednjega veka. Njim se pridružujejo zbirke najrazličnejših povesti, ki so jih zbirali razni zbiratelji v vseh stoletjih. Končno se jim priključujejo še pravljice, ki so jih zložili slavni pesniki in pisatelji, v kolikor so potem vplivale na narodne pravljice. Spomnimo se le imen kot: Boccaccio, Straparola, Basile, Perrault, Wieland, Musäus, Goethe, in imen mnogoštevilnih romantikov, ki so se tako silno navduševali za pravljico.

Kakor smo videli iz prejšnjih izvajanj, so vplivali na evropsko pravljico pretekli časi in tuji narodi. Najlepši in najboljši del so prejele evropske pravljice iz klasičnega starega veka od Egipčanov in Babiloncev ter Židov; mnogo so jim dali Indijci in Arabci. Številne evropske pravljice so pod vplivom keltskih povesti. Nekatere se izvajajo iz germanskih junaških epov in pesnitev severnih narodov, n. pr. pravljica „o gosji pastirici“ ali ona „Zakaj je morje slano“? Že Edda pozna povest o mlinu za sol, ki melje sol neprestano na morskem dnu; posamezno nastopa tudi na jugu, v Grčiji in na Malti. Povest o možu, ki se utrujen zgrudi in vzklikne „oh!“, nakar se mu prikaže hudoben duh, ki vpraša, kdo ga je klical, je razširjen pri vzhodnih, jugovzhodnih in južnih evropskih narodih. Kakor že zgoraj omenjeno, so zlasti irske in keltske povesti odločilno vplivale na formo in organizem evropske pravljice. Visoka pesem moči, opevanje nenavadnih činov junakov, ki strašno mnogo jedo in pijejo ter dobro plavajo, jahajo in se bojujejo, veselo bahanje v junaški družbi, drzni ropi, zmagoviti boji z živalmi, nestvori in ljudmi, potovanja na drugi svet in premostitve najstrašnejših ovir ter blazni poizkusi, iztrgati umrle podzemlju: to so povsod prvinski elementi heroičnih pesnitev. V 9. in 10. stoletju so se keltske povesti te vrste razširile po vsej Evropi. Pozneje so prilagodili te pravljice svojemu duhu Francozi in jih obsipali z razkošnim bogastvom svoje iznajdljivosti. Bogastvo keltskih viteških pravljic je neizčrpno. Evropske pravljice bi bile dokaj revne, če bi jih oropali vseh čarovnij in čudes, presenečenj in kontrastov, grotesknih in dekorativnih momentov, skratka vseh elementov keltskega izvora.

V južni in jugovzhodni Evropi je marsikateri pravljični motiv prehajal od roda do roda. Zavedno, dasi ne plemenito so negovali to tradicijo pevci na posvetnih in duhovnih dvorih za časa Karolingov.

V 10. stoletju so si ti pevci, ki so zlasti mojstrsko pripovedovali burke, basni in lažnive pravljice (burlesche!), pridobili zlasti naklonjenost romanske in germanske duhovske gosposke. Pripovedna literatura je ostala potem nekaj časa latinska. Poleg keltskih so prešle tudi latinske povesti v dvorske pesnitve in odtod v pravljice. Od 10. stoletja dalje opažamo tudi bizantinske, židovske in keltske vplive, s križarskimi vojskami pa se začne invazija vplivov iz Indije. Približno okrog druge polovice 12. stoletja se pojavijo indijske pravljice in zbirke pravljic indijskega izvora istočasno v različnih deželah. Njih izhodišče je predvsem Carigrad, prišle pa so z Arabci preko severne Afrike, Sicilije in Španije in so se od tam razširile na sever in na vzhod. V 13. stoletju, stoletju tako zvanih „Zrcal", ki so hotela zbrati in obseči vse duhovno in posvetno življenje vseh časov, pada začetek velikih zbirk, ki so vsebovale legende, basni, za pridige primerne povesti in seveda tudi pravljice in pripovedke. Evropske knjižnice hranijo marsikateri dragocen rokopis. Navdušenje za zbiranje je bilo nepopisno, v poznem srednjem veku pa se je vse to bogastvo razširilo med ljudstvo. Ljudska poezija in proza se je bujno razcvetela in se bohotno razraščala tja do 16. stoletja. Veselje do pripovedovanja, ki sta ga viteška lirika in epika 12. in 13. stoletja le še povečali in skušali vliti v kalup visoke literarne umetnosti, je sedaj porušilo vse ovire. Glavni znaki prostonarodne umetnosti se pokažejo jasneje kot v katerikoli drugi dobi. Besedna umetnost je prevzela vse plasti naroda, posegla v globino in se razgrnila na širino, zajela življenje, ki je neizčrpno bogato, ki se da vedno znova oblikovati in preoblikovati. Forma stopa nekoliko v ozadje, glavno vlogo prevzame neposredno čustvovanje, zdaj nežno in fino, globoko in ponižno, zdaj zopet surovo, samozavestno in samovoljno. So to stoletja, ko stopa na mesto duhovskega in viteškega stanu meščanski živelj, v katerem skuša vsak posameznik zavzemati svoje stališče napram tostranskemu in onstranskemu življenju. Zanimivo je, kako se odražajo vplivi te literature v likovni umetnosti.

V Indiji, kjer je živel Somadeva v 11. stoletju, so bile velike pravljične zbirke prej zaključene. Zdi se, da je v naslednjih stoletjih literatura menihov Jajna za Indijo istega pomena, kot je za Evropo literatura poznega srednjega veka. Pri Arabcih je bila zbirka „1001 noči" zaključena šele v 14. stoletju. Po srednjem veku so v Evropi umetne pravljice večkrat osvežile narodne. Kot zbiratelji in preoblikovatelji pravljic so si prislužili zaslug zlasti ROMANI.

Prva zbirka pravljic na zapadu se je pojavila v ITALIJI. Izdal jo je z naslovom „Le piacevoli notti" leta 1550. v Milanu

Giovan Francesco Straparola iz Caravaggia. Svojo zbirko posveča ljubkim in ljubečim ženam in jih prosi, naj milostno sprejmejo njegovo delce. Ob koncu jim zatrjuje, da se je na vso moč trudil, da bi zbral le zabavne in prijetne prigodbice, da bi ugajal njim, lepim ženam in z gesto kavalirskega Italijana zaključuje svoje posvetilo z željo, naj žive srečno in naj se ga večkrat spominjajo. Zbirka obsega dva dela; po Boccacciovem vzorcu se je poslužil okvirne povesti. V ta okvir je uvrstil najrazličnejše novele, ki jih je vzel od starejših italijanskih novelistov in jih obnovil. Oba dela sta razdeljena na 13 noči, vsaka noč (razen 8. in 13.) obsega pet povestic (favol). Kot v Boccacciovem Dekameronu pripoveduje tudi večina teh novel doživljaje nezvestih žena, prevaranih mož, trpečih zaljubljencev, veselih menihov, zvitih goljufov in omamnih ljubic. Za raziskovalca pravljic zanimive pa so le pravljice, ki jih je zajel Straparola res iz naroda (dvajset po številu). V zbirki je več pravljic, ki odgovarjajo popolnoma Grimmovim. Tako n. pr. ona o sleparju (der Meisterdieb), ali ona o župniku Scarpacificiju (das Bürle), ali o Galeotovem sinu-kralju prašiču (Hans mein Igel), o gozdnem divjem možu (der Eisenhans), o treh bratih (die drei Brüder). Še dragocenejša je zbirka „Pentamerone“ Giambattista Basilea iz leta 1637. Spisana je v napolitanskem narečju in obsega petdeset zelo dobro pripovedovanih pravljic, o katerih pravi Basile v svojem predgovoru, da so povesti takšne, kakršne pripovedujejo starke otrokom za zabavo. Dve tretjini teh pravljic najdemo tudi v nemških zbirkah: n. pr. Pepelko, Snegulčico, Trnjulčico in zlasti pravljico o čudežni mizici, da omenim le nekatere. Vendar so te italijanske pravljice od nemških silno različne. Njih ton je zelo realističen in drastičen, tako krepak, da je mnogokrat surov. Nastopale so v zbirkah skupaj z burkami in novelami in morda jim zato manjkata nežnost in globina, ki odlikujeta nemške pravljice.

Mnogo razumevanja za prisrčnost in ljubkost pravljičnega sveta so pokazali FRANCOZI. Kot že omenjeno, je odkril Evropi pisani svet orientalske pravljice Francoz Galland. Posvetil je vse svoje življenje marljivemu študiju orientalske literature in kot sad napornega dela je izdal izvrsten prevod pravljic „1001 noči“ („Contes ingénieux de l' Orient“). Galland je bil rojen pripovedovalec pravljic in njegovo delo spada med klasična dela te vrste. Toda ni se izkazal samo kot prevajalec, temveč mu je tudi uspelo, da je prilagodil original ne le francoskemu jeziku in okusu, ampak okusu pravljice čitajoče publike vseh časov in krajev. Prevajal je dokaj prosto; z inteligenco in pravim

čutom je opustil pretirane, prebogate in zato Evropcu tako tuje metafore, duhomorne detajle, dolgovezno ponavljanje, stvari, ki v eksaktnem in elegantnem jeziku, kot je francoščina, povzročajo le zmedo in nesporazumljenja. Vsega občudovanja vreden pa je dovršeno lep Gallandov stil. Z njim in prirojeno mu prirodnostjo je celo dosegel, da lepota njegovih pravljic prekaša arabski original. Nekatere njegove verzije so se zopet vrnile v orient, kjer so jih z navdušenjem sprejeli. Po Gallandovi „1001 noči“ je nastala v Franciji v naslednjih desetletjih po tem vzorcu cela vrsta orientalskih pravljic. Gallandovo delo je dihalo toliko sveže lepote in ljubeznivih šarmov, da se je navdušil zanj vsak čitatelj. Tu se je pač zopet enkrat pokazalo, da resnični občutki, nove in nenavadne slike, bogata in živa fantazija, tople barve, pristna čustvenost brez afektacije ter komika, ki se je obvarovala prehajanja v karikaturo, najdejo pri vseh ljudeh in v vseh časih prisrčen odmev. Brez Gallandovega genija bi ne bile arabske pravljice nikdar zavzele v evropski literaturi tistega mesta, kot ga zavzemajo sicer.

Biser pravljične literature pa je brez dvoma zbirka Charlesa Perraulta: „Contes de ma mère l'Oie ou Histoires du temps passé“, izšla leta 1697. V svoji knjigi je zbral pravljice, katere so babice in njanje pripovedovale otrokom. Zanimiv je uvod k njegovi knjigi, v katerem govori o Grkih in Rimljanih, ki so tudi imeli pravljice, da njegovo delo, zbiranje pravljic, ni nikakšno igračkanje in otročje početje. Avtor meni, da so njegove pravljice še mnogo zanimivejše in koristnejše, kakor antične, ker so dostojnejše in poučnejše. Nadalje izvaja, da so pravljice izborno vzgojno sredstvo za otroke. V njih se dobro plačuje in hudo kaznuje, in otroci se igraje nauče razlikovati med dobrim in zlim. Perrault pravi sam, da je strogo pazil, da ni v njegovih pravljicah ničesar, kar bi moglo žaliti dostojnost in spodobnost. Dasi se zaveda, da neka lahna frivolnost daje pravljicam poseben čar, se je je vendar skrbno ogibal. S ponosom citira madrigal, ki ga je napisala k njegovim pravljicam neka gospodična. V tej pesmi ga hvali, da so njegove pravljice takšne, da jih lahko bere vsak, ne da bi temu mogli ugovarjati niti spovednik niti mati niti mož. Zanimivo je, na kaj vse je moral zbiratelj pravljic pri svojem delu misliti. Toda Perrault je bil mož na svojem mestu in redakcija njegovih pravljic je čudovito lepa. Njegove pravljice so dovolj naivne, da jih nadvse ljubijo otroci, hkratu pa so prepojene s tolikim pristnim francoskim esprijem, da zanimajo in zabavajo tudi odrasle.

LE PETIT CHAPERON-ROUGE

Pravljice raznih narodov se ne razlikujejo med seboj samo po pokrajinah, običajih in nošah, temveč še bolj po načinu podajanja in količini uporabljene fantazije. Pred menoj leže slučajno ilustracije pravljice o Rdeči kapici treh narodov: angleška, francoska in nemška. Poizkusiti hočem, da podam vtis, ki ga napravljajo te slike name. Predočen je prizor srečanja Rdeče kapice z volkom. Način, kako ga je umetnik predstavil, se mi zdi namreč dokaj poučen za spoznanje, kako so pojmovali svoje pravljice trije v evropski literaturi vodilni narodi. Nemško Rotkäppchen je upodobil v lesorezu Klimsch (1870—1912). Ozadje nudi romantičen gozd, ki ga označuje debelo drevo z gosto razraščenimi vejami, ter s cvetjem posuta trata. V ospredju stoji Rdeča kapica, polnih, rožnatih lic, z zajetno košarico, ki je do vrha naložena z dobro jedačo. Velik, bel predpasnik, ki ga ima opasanega, diha domačnost in kaže, da čuva domače ognjišče mati, ki pazi na urejeno in vzorno gospodinjstvo. Volk je podan naturalistično in pazno posluša deklico, ki mu z dvignjenim prstkom odgovarja. Celoten vtis je prisrčnost in otroška naivnost, prav isti duh, ki preveva nemške pravljice sploh. Kako različen pa je isti prizor v lesorezu Angleža Crana (1845—1915). Centralna figura je volk. Visoko vzravnan stoji na zadnjih nogah, s sprednjimi pa se opira na težko grčasto gorjačo. Odet je v ovčjo kožo, na glavi nosi postrani visok, stožčast klobuk. Vsa drža in izraz povdarjata hinavščino in pretvarjanje, obenem pa silita človeka k smehu. Nekaj nesmrtnega angleškega humorja leži v figuri tega volka. Red Riding Hood je ljubka deklica, z začudenim obrazkom, ki ji ga ovija kapuca temne pelerine. Na prvi pogled vzbuja slika vtis, da je prizor iz kake neznane Shakespearovekomedije — humor diha in globoko življenjsko modrost. In sedaj poglejmo, kako predstavljajo isti prizor Francozi. Saj me je baš študij njihovih, po duhu od drugih narodov tako različnih pravljic dovedel do gornjega primerjanja. Slika male Chaperon rouge je ona, kakor jo je prinesla francoska izdaja pravljic leta 1825. Od ostalih dveh je ta francoska slika silno različna. Smo v nekem skrbno negovanem parku. Drevesa so vitka in očiščena, pot je uglajena, posuta z belim peskom. Chaperon rouge je mlada dama v oblačilu iz empirske dobe. Na nogah ima fine čeveljčke, predpasnik je bogato okrašen z vezeninami in služi le za okras. Na roki ne nosi košarice, temveč lično zamotan ovoj. Volk je graciozen in ne vzbuja niti strahu niti smeha. Celoten vtis je skrajna kultiviranost in dognana profinjenost, zvezana z nežnostjo in prikupljivostjo. In takšne so tudi res francoske pravljice, one, ki jih je zbral Perrault, in vse

druge, ki so jih po njegovi zaslugi zbrali drugi avtorji. Kdo jih ne pozna, vsaj najlepše kot: le Petit Poucet, le Chat botté, Barbe bleue, Cendrillon, la Belle au Bois dormant, Riquet a la Houppe. Vse nosijo tipične francoske poteze: ličnost, smisel za dobro jed in lep nakit, način dramatičnega razvoja dogodkov stopnjevanih do strahotnega, dovršeno kurtuazijo, radovednost, nečimrnost, veselje za blesk in okrasje in razposajeno, včasih pretirano poudarjeno pointiranje ter bohotno zasanjan sijaj. Naslednja zbirka francoskih pravljic po Perraultu je iz leta 1698 baronice d'Aulnoy, ki je pisala tudi romane, pa je postala slavna z izdajo svojih pravljic „Contes nouveaux" ali „Fées à la Mode". Vendar jih ni pripovedovala tako preprosto kot Perrault, temveč jih je mnogo redigirala po svoje, ne baš vedno v njihovo korist. Sploh so v romanskih deželah zlasti pri Francozih umetne pravljice narodnim mnogo škodovale.

Evropski narodi se razlikujejo med seboj po bogastvu ali revščini pravljičnih zakladov. Če ne upoštevamo keltskih praprebivalcev, ima Anglija silno malo pravljic. ANGLEŽI nimajo nobene tako znane in epohalne zbirke pravljic, kot je n. pr. Perraultova ali Grimmova. Pravljice „1001 noči" so spoznali preko Gallandove francoske verzije. Gallandovo delo je izšlo v prevodih skoraj po vsej Evropi; najprej na Holandskem. Leta 1717 pa je izšlo šest delov Gallandovih pravljic v angleščini. Za točno avtorjevo ime tega prevoda ne vemo, znan nam je le kot „the Grub-street translator". Knjiga je nosila dolg obširen naslov, ki se začenja: „Arabian Nights Entertainments...". Najstarejša zbirka angleških pravljic je Halidayeva, ki pa jo je silno težko dobiti, ker je tudi v Angliji velika redkost (po ljubeznivih podatkih gospe lektorice Fanny Copeland). Po Grimmovi veliki izdaji pravljic so tudi Angleži izdali več zbirk. Večina njihovih pravljic pa je irskega in škotskega porekla. Zanimivo je, da govori o pravljici tudi Shakespeare. V komediji Much Ado About Nothing (Mnogo hrupa za nič) najdemo omenjeno staro pravljico o Mr. Foxu, neke vrste angleškem Modrobradcu (Blaubartu): „Like the old tale, my Lord: it is not so, nor t'was not so; but indeed, God forbid it should be so". Nekatere pravljice so silno ljubke in prekašajo celo nemške, tako n. pr. ona o Tom Tit Totu, nemškem Rumpelstilzchenu.

Največ zaslug kot zbiratelja pravljic in utemeljitelja znanosti raziskovanja pravljic sta si pridobila NEMCA brata Grimm. Prvi, ki je med Nemci posvečal pravljici večjo pažnjo, je bil Herder. Njegove so s prepričanjem izrečene besede: „Im Märchen liegt eine ewige Ernte an Lehren der Weisheit. Keine andere Dichtungsart vesteht dem

menschlichen Herzen so feine Dinge so fein zu sagen, wie das Märchen. — Ein Kind, dem Märchen nie erzählt worden sind, wird ein Stück Feld in seinem Gemüt behalten, das in späteren Jahren nicht mehr ausgebaut werden kann". Zaklad narodnih pravljic, ki je ležal zakopan v narodu, je prvi skušal dvigniti Masäus s svojimi „Volksmärchen der Deutschen" (1782—87). Uporabljal je ustno izročilo, žal pa vsebuje zbirka več pripovedk kot pravljic. Prišla pa je doba romantike in z njo Arnim in Brentano, ki sta dala nemškima znanstvenikoma Wilhelmu in Jakobu Grimmu pobudo, da sta se lotila svojega epohalnega dela — zbirke: „Kinder - und Hausmärchen". Z neumorno pridnostjo sta nabrala pravljice po svoji nemški domovini in jih izdala v dveh obširnih delih (1812, 1814). Trudila sta se, da čim verneje obnovita in zapišeta pravljice, ki sta jih slišala od kmetiških žena in vaških deklet. Brata Grimm sta te pravljice le nekoliko preoblikovala, v bistvu pa sta ohranila njih prvotni značaj. Njuno delovanje je bilo predvsem omejeno na izbor, krčenje in redigiranje. Pravljice, ki sta jih v popolnoma določeni obliki dala narodu, so postale zopet last naroda. Naivni otroški ton, ki daje nemškim pravljicam izredno ljubkost in svežost, je bil lasten Wilhelmu Grimmu, kateremu je pozneje prepustil brat Jakob (filolog) levji delež dela za pravljice. Mnogo pobud in dragocenih izjav pa sta dala brata Grimm v predgovoru svoje zbirke. Da cvete v vseh deželah dandanes znanost raziskovanja pravljic in da je dosegla veliko lepih uspehov, gre predvsem zasluga tema dvema odličnima znanstvenikoma. Grimmova zbirka je bila tudi izhodišče voluminoznemu, eminentnemu delu Bolteja in Polívke: „Anmerkungen zu den Kinder - und Hausmärchen der Brüder Grimm" (1913—1932).

Nič manj krasne in pomembne od pravljic Romanov in germanskih narodov so pravljice SLOVANOV. Tej okolnosti se imamo tudi zahvaliti, da imamo danes obširne zbirke ruskih, čeških, poljskih, lužiških, hrvaških, srbskih in — last not least — tudi slovenskih pravljic. Zaklad slovanskih pravljic je ogromen in le delno eksploatiran. Za slavista in za primerjalno literarnega zgodovinarja se odpira tu nepregledno polje zanimivega in lepega dela. Takšno delo spada na specialno znanstveno področje folklore. Vprav ljudska poezija pa se mi zdi tako bogat vir vsega literarnega snovanja, da je nadvse koristno, če se mu približamo od različnih strani. Med tematologijo (v kolikor se le-ta peča z raziskovanjem snovi, ki so se širile po ustnem izročilu od naroda do naroda ali z njihovim anonimnim izvorom) in folkloro so meje že itak precej zabrisane.

Večkrat slišimo tezo, da imajo samo individualne umetniške stvaritve pravico do naziva visoke umetnosti, ki je večna last vseh časov in vseh narodov. To je dokaj pomanjkljiva trditev. Pomislimo le na Homerja, ki je bil pozabljen več kot sto let ali na Shakespeara, ki je bil zapisan pozabi nekaj stoletij. In še danes je njegova umetnost kljub vsemu prizadevanju zlasti romanskim narodom dokaj tuja. Na daljnem vzhodu naleti naša visoko čislana, klasična literatura vedno znova na gluha ušesa in primitivnim narodom ne pove ničesar. Koliko generacij se je trudilo, da si je Shakespearova umetnost polagoma pridobila nekoliko razumevanja med nekaterimi narodi.

Pravljico pa najdemo v vseh časih in pri vseh narodih. Njeno bistvo je večno in neizpremenjeno. Pravljica in njej sorodne oblike so tiste večne tvorbe duha, ki jih ljubijo in razumevajo vsi narodi in vse dobe. Pravljica in prostonarodna besedna umetnost, kateri pripada, je trajna podlaga klasični visoko-umetni literaturi, ki pa je v glavnem last le ozkega, zaključenega kroga.

Vso besedno umetnost pa lahko primerjamo z razburkanim, večno nemirnim morjem, iz katerega se v gotovih časovnih presledkih dvigne visok val, ki se zopet kmalu povrne v vodno maso, da potem znova s podvojeno silo pljuskne v višino. Mnogo naših sedanjih pravljic so tako rekoč ustvarili pesniki in pisatelji. Ohranili so jih, da se niso izgubile v pisanem kaosu. Za vsak narod pa so njegove pravljice nacionalen zaklad, ki ga mora skrbno čuvati in negovati.

Danes ne spadajo pravljice več med žive duševne dobrine narodov. Zanimivo je dejstvo, da kljub veselju, ki ga imajo narodi nad svojimi pravljicami, nobena izmed tudi najlepših umetnih pravljic 19. stoletja ni našla poti med ljudstvo. Omembe vredna se mi zdi trditev Karla Spiessa, da so elementi, iz katerih so se pravljice spočele, še danes med ljudstvom tako močni in živi, da zadostuje samo tehtnejši povod, da tudi danes nastajajo pravljice prav tako kot pred davnimi stoletji. V podkrepitev svoje trditve navaja „vojno pravljico“, ki je nastala za časa svetovne vojne v pokrajini Vogezov. V koliko gre tu za sporadičen pojav ali ne, bi se dalo dognati le s temeljitim raziskovanjem. V splošnem pa vse kaže, da se danes polagoma, toda neizprosno manifestira na narodnih pravljicah tista resnica, ki se je že izkazala na ljudskih knjigah, namreč: da je ura znanstvenega, sistematičnega zbiranja in obnavljanja narodne besedne umetnosti obenem tudi smrtna in zadnja ura zanjo.

Literatura.

Alpenburg J., Mythen und Sagen Tirols. Zürich 1857.
Baumgartner Alex., Die Literaturen Westasiens und der Nilländer. Freiburg 1897.
Bechstein Ludwig, Märchenhort. Berlin.
Bethe E., Märchen, Sage und Mythus. Leipzig 1922.
Bolte J. und Polívka G., Anmerkungen zu den Kinder-und Hausmärchen der Brüder Grimm. Bd. I—V. Leipzig 1913—1932.
Brockelmann C. Dr., Geschichte der arabischen Literatur. Leipzig 1909.
Burckhardt Georg E., Gilgamesch. Eine Erzählung aus dem alten Orient („Insel").
Chalatianz G., Märchen und Sagen (armenische). Leipzig.
Comparetti D., Conti e racconti del popolo italiano VI. Novelline popolare italiane VII. Fiabe Mantovane. Roma 1875—79.
Cosquin Emanuel, Etudes folkloriques. Recherche sur les migrations des contes populaires et leur point de départ. Paris 1922.
Cosquin Emanuel, Les contes indiens et l'occident. 1922.
Dobšinský P., Úvahy o slovenských povestiach. Turč. Sv. Martin 1871.
Ettmüller L., Altnordischer Sagenschatz in neun Büchern. Leipzig 1870.
Galland Antoine, Les Mille et Une Nuits I—III. Paris.
Gerland G., Altgriechische Märchen in der Odyssee. Magdeburg 1869.
Glover W. J., British Fairy and Folk Tales. London 1928.
Gottschall Rudolf, Poetik. Die Dichtkunst und ihre Technik Bd. I. Breslau 1870.
Graber G., Sagen aus Kärnten. Leipzig 1921.
Grimm Brüder, Kinder-und Hausmärchen. Bd. III. Dritte Auflage. Göttingen 1856.
Haltrich J., Deutsche Märchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen. Wien 1882.
Handwörterbuch des deutschen Märchens. Herausgegeben von Lutz Mackensen Berlin 1930 sl.
Haupt K., Sagenbuch der Lausitz. I—II. Leipzig 1862—63.
Henning Max, Tausendundeine Nacht. Uebersetzung aus dem Arabischen. Berlin 1937.
Hennings K., Sagen und Erzählungen aus dem hannoverschen Wendlande. Lüchow 1864.
Hofmann Fr., Der Kinder Wundergarten. Märchen aus aller Welt. Leipzig.
Jensen P., Das Gilgamesch-Epos. Strassburg 1906.
Kaden Waldemar, Unter den Olivenbäumen. Süditalische Märchen. Leipzig 1880.
Kelemina Jakob, Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Z mitološkim uvodom. Celje 1930.
Keler Leo, English Fairy Tales. Leipzig (Tauchnitz).
Knooss O., Volkssagen, Erzählungen, Aberglauben, Gebräuche und Märchen. Posen 1885.
Kocbek F., Storije. Narodne pravljice in pripovedke iz gornjegrajskega okraja. Celje 1926.
Köster Hermann Ludwig, Geschichte der Jugendliteratur. In Monographien herausgegeben von H. L. Köster. Braunschweig 1927.
Krek Gregor, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. Bd. I². Wien 1878.
Kremnitz M., Rumänische Märchen. Leipzig 1882.
Kraus F. S., Sagen und Märchen der Südslaven in ihrem Verhältnis zu den Sagen und Märchen der übrigen indogermanischen Völkergruppen. Bd. I—II. Leipzig 1883—1884.

Kreutzwald F., Esthnische Märchen I—II. Halle-Dorpat 1869—1881.
Kuhn A., Märkische Sagen und Märchen. Berlin 1843.
Kuhn A., Sagen, Gebräuche, und Märchen aus Westfalen I—II. Leipzig 1859.
Littmann Enno, Die Erzählungen aus den 1001 Nächten I—VI. Leipzig 1923.
Lambertz Max, Albanische Märchen (und andere Texte zur albanischen Volkskunde). Gesammelt und mit Uebersetzung herausgegeben. Wien 1922. (Schriften der Balkankommission № XII).
Narodne pravljice iz Prekmurja. Priredila Kontler in Kompoljski. Maribor 1923.
Němcová B., Slovenské pohádky a povesti. Svazek I-X. V Praze 1857—1858.
Nohl Hermann, Stil und Weltanschauung. Jena 1929.
Nussberger Max, Die künstlerische Phantasie in der Formgebung der Dichtkunst, Malerei und Musik. München 1932.
Müller-Freienfels, Poetik.[2] Leipzig-Berlin 1921.
Paris Gaston, Les contes oriéntaux dans la littérature du moyen âge. Paris 1875.
Pehr F., Kärntner Sagen 3. Auflage. Klagenfurt 1921.
Perrault Charles, (Mme d'Aulnoy) Contes en vers et en prose. Paris.
Petsch R., Gehalt und Form. Dortmund 1925.
Polívka J., Súpis slovenských rozprávok I—IV. Turč. Sv. Martin 1924—30.
Ponggs H., Das Bild in der Dichtung I. Marburg 1927.
Pregelj Ivan, Osnovne črte iz književne teorije. Ljubljana 1936.
Ralston M., Contes populaires de la Russie. Paris 1874.
Rhys Ernest, Fairy Gold. A Book of Old English Fairy Tales. London 1934.
Rua Giuseppe, Le piacevoli notti di G. Fr. Straparola I—II. Bari 1927.
Saintyves P., Les contes de Perrault et les récits parallèles. Leurs origines Paris 1923.
Sbierka slovenských narodných rozprávok. 1 „Trojruža" 2. „Lomidrevo". 3 „Zlatovláska" Turč. Sv. Martin 1928.
Schleicher A., Litauische Märchen, Rätsel und Lieder. Weimar 1857.
Schott A., Walachische Märchen. Stuttgart-Tübingen 1845.
Sedláček F., Národní pohádky a pověsti z okolí Velko-Meziříčského a Jihlavského na Moravě. Díl I—II. Velké Meziříčí 1879.
Spiess Karl, Das deutsche Volksmärchen. Dresden 1917.
Stier G., Ungarische Sagen und Märchen. Aus der Erdélyischen Sammlung übersetzt. Berlin 1850.
Stier G., Ungarische Volksmärchen. Pesth 1857.
Tegethoff Ernst, Amor und Psyche. Studien zum Märchentypus von Amor und Psyche. Bonn-Leipzig 1922.
Tylor Edward, Primitive Culture. London 1903.
Ungnad Arthur u. Hugo Gressmann, Das Gilgamesch-Epos. Göttingen 1911.
Van Tieghem Paul, La littérature comparée. Paris 1931.
Von der Leyen F. D., Das deutsche Märchen. Leipzig. 1930
Vrána Fr. M., Kytice z moravských pověstí. Pro milou naši mládež úvil. V Brně 1878.
Wenzig J., Westslavischer Märchenschatz. Leipzig 1857.
Winternitz M. Dr., Geschichte der indischen Litteratur. Bd. III. Leipzig 1906.
Woldan A., Böhmisches Märchenbuch. Prag 1860.
Woycicki K. W., Polnische Volkssagen und Märchen. Aus dem Polnischen des K. W. Woycicki von Friedrich H. Lewestan. Berlin 1839.

S prilogo treh ilustracij k str. 65.

Summary.

The present treaty speaks in the first part of the tale (fairy-tale) in general. It gives the definition and trys to explain the essence of the tale. Very interesting are the stylistic characteisticalnesses, especially the stereotipical beginnings and endings. We have in this treaty some examples out of the world literature.

Concerning the origin of tales they arose in very ancient time, when the nations passed their infancy. Grimm, Uhland, Müllenhoff and other men of letters think, that tales originated out of epopees and myths by oral tradition. Quite a different opinion defends Theodor Benfey, the founder of the science of comparative research of tales. He maintained the opinion, that the only native country of all tales was India. The migration of tales from the Orient to the Occident took place at the time of the Holy Wars and in the following centuries. The Indish tales spread from India to China to Tibet and to the Mongols very early. By the theory of Benfey tales were created by buddhistic priests. According this theory the tales were deprived of all mythologic elements and their importance for the investigation of the mythology of different nations. This theory also caused serious mistakes as shows the example of the Russian scientist. V. Stasov, an adherent of Benfey, who termed (according this theory, that the origin of all tales is India) the whole Russian national epic poetry as a poor and bad copy of the oriental poetry. By this he denied the Russian national genius any ingenuity and independency. To-day Benfey's theory is very shaken especially by the merits of the researchers E. B. Tylor and Andrew Lang. The theory of the multiple origin of tales at different nations is called by the Frenchman Bédier: „la polygénésie des contes". The common good of all people are fancy, enthusiasm and love to tell tales and to listen to them. The richest fancy have had the Indians and therefore their tales are so marvelous and numerous.

The variety of all those different theories we can see best on an example. Here we have the example of the tale „The Sleeping Beauty in the Woods" and the explication how the theories of the brothers Grimm, of Max Müller, of Th. Benfey and of Tylor and Lang look upon them.

We must distinguish very well between the tale itself and the motives of tales. In this treaty we have the analysis of the motives in the tale „of the Goose-Maid" and in the Scotch tale „of the Sea-Maiden".

Very interesting is the theory of Fr. v. der Leyen, who says, that we have to search the origin of tales in dreams and ideas about death.

The second part of the treaty is a short outline of tales and the principal collections of tales in the Orient and in Europe at different nations.

The oldest traces of tales are in the Babylonian epic of Gilgamesh (3000—700 B. C.). In Egypt is the most famous and most known tale the tale of the two brothers Anupu and Bitiu.

The Old Testament of the Hebrews is full of tale-motives. The central personage is the fabulous king Solomon.

The richest land of tales is doubtless India. The importance and history of these tales is eminent. In India we have the most famous collections of

tales: Vicramatsharitra, Shucasaptaj and Panjcatantra. Extremely well known is the poet Somadeva (11. cent.). We have not got to Europe the best and the most comprehensive collections of Indian tales. The Indian tales are very deep and full of high philosophy, for instance the tale of the faithless wife.

The most evident document of the great influence of Indian tales among the Arabians is the collection of Thousand and One Nights. These tales were introduced to Europe by a Frenchman: Antoine Galland. („Les Mille et une nuits" appeared at Paris in the year 1704). It is very interesting how Galland got the best and the most authentic manuscript of the Nights quite occasionally. To discribe the Arabic tales is really a pleasure as they are so extremely beautiful and full of fancy. The perfection of Arabic tales is to be explained by the typical qualities of the people.

The tales in the antiquity are not very rich. Tale-motives are frequent in the Homeric epics especially in the Odyssy. But in general the classical Greek people have had not much sence for the mixture of the real life and the kingdom of dreams, which is so ingenious and naive in every tale.

Important and fine among the Roman tales is the tale of „Amor and Psyche" by the pagan Carthaginian poet Apuleus. In general the Romans are much too realistic to be good story-tellers. The tales with the European people are numerous. The first collection of tales in the Occident appeared in Italy (Piacevoli notti by Straparola, 1550 at Milano). Fine are those tales, which were taken down as they were told by nurses to children. In this collection we have some tales which correspond with the German tales collected by J. and W. Grimm. The whole atmosphere of Italian tales is more drastic and sometimes very rough.

Cheerful and lovely are the French tales. In the „Histoires ou contes du temps passé" by Perrault we have one of the earliest French collections. It is nearly as much famous as the collection of the Arabian Nights by Galland. The success of Perrault's popular tales brought the genre into literary fashion and, the Comtesse d'Aulnoy invented, or in some cases adapted, „contes", which still retain a great popularity.

The tales of different nations vary a great deal from each other. In this treaty we have a trial, to point out this varieties at three leading nations in the world literature, by means of three pictures, which represent the same scene out of the tale of Red Riding Hood.

The Thousand ond One Nights were introduced to England from France. The tales of Galland appeared in the English translation in the year 1707. They were rendered into English by an unknown translator, often called „the Grub Street translator". It is safe to say, that the Arabian Nights of the childhood of all Englishmen was some form or other, complete or incomplete, of a version from Galland's French. Even Shakespeare speaks of tales already. In the comedy Much Ado about Nothing we can find mentioned the old tale about Mr. Fox, the English Bluebeard.

The precise and scientific collection of tales from the lips of the people is not much earlier than our century. The chief impulse for the study was given by the brothers Grimm. The first edition of their Kinder- und Hausmärchen was published in 1812, the second in 1814. This collection is the starting point for the eminent and excellent scientific work by Bolte and Polívka: „Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm".

Magnificient and most interesting are the tales of the Slavs. We have fine collections of Russian, Bohemian, Polish, Croatian, Serbian and Slovenian tales. The treasure of Slavish tales is inexhaustible and only partly explored. For the slavists and the historians for comparative literature is this an immeasurable and most greatful field of work.

We find tales in all times with every people. They are loved aud understood by any nation in any epoch. For every nation tales are a national treasure and the nation's duty is to take the greatest care of them. To-day tales are no more a living good of the nations. At the tales we can see the same phenomenon as we have seen it at the popular books: that the hour of scientific collecting the popular poetry is at the same time also the mortal hour for it.